

БОЈАНА ИБРАЈТЕР ГАЗИБАРА

ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ДОМА ШТАМПЕ У БЕОГРАДУ

Сажетак: Зграда Дома штампе у Београду подигнута је 1957–1961. године, према пројекту архитектке Ратомира Богојевића (1912–1962), као модерна грађевина обликована у духу корбизијанске архитектуре. Представља изузетно архитектонско и урбанистичко остварење, до тада невиђено у архитектури Београда. Дом штампе је пројектован за потребе Културног центра Београда, односно Градске читаонице, као и за окупљање новинара, како би им пружио услове за стручно-друштвено ангажовање. Услед недостатка средстава, зграда је током градње мењана у складу с потребама нових инвеститора, добила је нове бројне кориснике, али упркос интервенцијама, није много изгубила у односу на изворне вредности. Поред доношења биографских података аутора, као и околности и времена настанка, намера рада је да укаже на споменичке вредности Дома штампе у Београду. Рад је настао из истраживања и прикупљене документације рађених за потребе предлога утврђивања зграде Дома штампе у Београду за културно добро.

Кључне речи: Ратомир Богојевић, Трг републике, Културни центар Београда, Савез новинара, урбанизам

Abstract: The Press Centre building in Belgrade was constructed in 1957–1961 to a design by architect Ratomir Bogojević (1912–1962) in the vein of Le Corbusier's architecture. It is a work of remarkable architectural and urban design value which had no precedent in the architecture of the capital city. It was designed to accommodate the Belgrade Cultural Centre and Belgrade City Reading Room and as a venue for journalists. For the lack of funds, however, the design was modified during construction in response to the demands of new investors and the building received many new users, but it lost little of the value of the original design. Apart from bringing biographical data about the architect and the historical background and chronology of the building, the paper offers a description of the heritage value of the building. The paper is based on the research conducted in preparation of the cultural heritage designation proposal for the Press Centre building.

Keywords: Ratomir Bogojević, Trg Republike, Belgrade Cultural Centre, Union of Journalists, urban design

Ураду на неком конкретном проблему нас заокуљају извесне мисли, идеје, и то све више и више, уколико процес дужи траје. Сиваралац је ојседнути одређеним идејама, мислима и он их сироводи, трансионује на конкретан задатак или их преноси на низ задатака који су предмет његовог сиварања. То су сиваралачке ојсесије наше личности као уметника. Ако нас те мисли, идеје, заокуљају дужи времена, у њима се кристалише увек нешто што је заједничко у различитим проблемима. Временом то заједничко формира одређену линију, црпу која нас карактерише, која представља оно наше лично, онај наш израз којим се разликујемо од других., на основу чега можемо себе препознати.¹

Развој данашњег Трга републике², односно Позоришног трга био је у великој мери условљен планом регулације *вароши у шанцу* инжењера Емилијана Јосимића из 1867. године, и подизањем Народног позоришта према пројекту архитектке Александра Бугарског

1869. године. Нешто раније, у 18. веку, између 1723. и 1739. године³, на овом простору била је подигнута Виртембергова, односно Стамбол капија, како су је звали Турци. Испред капије су била необрађена поља, а тек у седмој деценији 19. века почела је изградња зграда, након што је капија срушена 1866. године по налогу кнеза Михаила.

На Зарићевом плану из 1878. види се да су испред простора на којем се данас налази Дом штампе саграђене приземне и спратне зграде, а на месту Народног музеја кафана „Дарданели“, културно збориште свога времена. Године 1882. на простору који је полако формиран, и који је почињао да добија изглед трга, постављен је коњанички споменик кнезу Михаилу, рад вајара Енрика Пација. Трг постаје архитектонски уобличен подизањем куће на углу Чика Љубине улице и Обилићевог венца, што је видљиво на Бешлићевом плану из 1893. године. Управо то што је настао на споју где се сустичу

Сл. 1.
Фасада Дома шћамїе
їледана из Кнез
Михаїлове улице, 2013.
(фотоїрафија
С. Неїовановић)

регулисана варош у *шанцу* и слободноформирани простор испред Стамбол капије, обележило је изглед Трга републике – створивши утисак помало недовршеног и недефинисаног простора.⁴

Нарасли углед Кнез Михаїлове улице, као и изградња монументалне зграде Управе фондова (садашњи Народни музеј)⁵ 1902. године, која је заузела читав блок, условили су и пораст друштвеног значаја Трга републике. Међутим, у ово време се архитектонски оквир трга поново мења рушењем зграде која је тај оквир некада сачињавала, зграде на углу Чика Љубине улице и Обилићевог венца. На њеном месту саграђена је у периоду између 1929. и 1931. године Палата Риунионе,⁶ као нова зграда Јадранског осигуравајућег друштва, чије је седиште било у Трсту. Ова велелепна зграда постала је препознатљиви део трга и додатно афирмисала овај простор и његову естетску и културно-историјску вредност.

Током Другог светског рата, у бомбардовању су порушене или оштећене многе београдске зграде, па тако и архитектонска здања овог дела града. Након рата обновљење су зграде Управе фондова, Риунионе и Народног позоришта, уклоњене су трамвајске шине и окретница са које је у међуратном периоду полазио трамвај бр. 3. Након рата овде се налазио сквер са гробницом и спомеником борцима Црвене армије, који су

страдали током ослобођења Београда 1944. године. Ови посмртни остаци су пресељени на Спомен-гробље ослободиоцима Београда изграђено 1954. године.⁷ Тек крајем шесте деценије 20. века, када почиње изградња двају великих објеката, Трг републике постепено поприма свој данашњи изглед. То су биле зграда Спољно-трговинске коморе⁸ и зграда Дома штампе 1957–1961. године.

* * *

Период после Другог светског рата био је време велике обнове државе и Београда, уништеног ратним разарањима, и пред архитектама је био захтеван задатак да дају архитектонски оквир новом времену, решавајући пре свега егзистенцијалне проблеме. Доминантно стилско опредељење архитеката у периоду обнове најчешће називамо соцреализам.⁹ Низови сличних стамбених зграда, без већих архитектонских претензија, безорнаменталних, готово безличних фасада. Поједини аутори сматрају да код нас није ни постојао социјалистички реализам у правом смислу, већ да је тај термин усвојен како би се одређеним именом назвала управо скупина архитектонских здања која су архитекти пројектовали да би био обезбеђен неопходан *кров над главом* што већем броју људи.¹⁰ Међутим, већ након 1950. године, почиње једна нова клима и разилажење

Сл. 2.
Фасада са
Три републике, 2013.
(фотографија
С. Нејовановић)

са владајућим идејама *социјалистичког реализма*.¹¹ На *Дубровачком саветовању*, првом и највећем саветовању архитеката и урбаниста Југославије, које је одржано 23–25. новембра 1950. године¹², негиран је дух колективизације, одбацивана је идеја о *низовима једнаких зграда*, а истицана потреба наставка развоја идеја започетих у међуратном периоду.¹³ Било је јасно да је друштвена клима промењена. Време немаштине, која је владала у годинама после рата, прошло је. Био је то идеалан тренутак за архитекте, могућност да се креативно ослободе, врате правом смислу архитектуре и пројектују значајна остварења у београдској савременој архитектури¹⁴. То су време и клима у којима ствара ново поколење¹⁵, и у којима се развија и аутентична личност архитекте Ратомира Богојевића.

Аутор зграде Дома штампе је Ратомир Богојевић, припадник генерације градитеља послератног Београда. Рођен је у Нишу 1912. године. Основну школу је похађао у Марибору, Крагујевцу, а гимназију у Крагујевцу, Неготину и Београду.¹⁶

Студирао је на Архитектонском факултету у Београду од 1930. до 1937. године и дипломирао у веома надареном нараштају, који је у годинама које следе обликовао архитектонски изглед Београда. Занимљиво

је то да, док су Богојевићеве колеге у својим дипломским радовима углавном представљале дела из корпуса модерне архитектуре, као и савремене презентације радова темпером и живим бојама, он свој дипломски рад изводи, за то време иновативном монохромном техником копирања преко индига.¹⁷ Веома се интересовао за архитектуру и већ током студија био је запажен његов самостални рад, награђени пројекат Теразијске терасе, конкурси за зграде „Ибни Пајко“ у Скопљу (3. награда), и Хипотекарне банке у Скопљу.¹⁸ После студија, освојио је прву награду на конкурс за урбанистичко решење Врњачке Бање, које је израдио са архитектом Николом Гавриловићем 1939–1940, затим за Зграду Пензионог фонда службеника (Одеон) на углу Кнеза Милоша и Краљице Наталије. Ова зграда је услед рата реализована 18 година касније, с појединим изменама у програму и архитектонским детаљима.¹⁹

До Другог светског рата радио је као самостални аутор са арх. Маријаном Ивацићем у заједничком пројектантском бироу, који је по Ивацићевом одласку наставио сам да води до ослобођења 1944. године. Рад у бироу обухватао је *идејне пројекте, пројекте за одобрење, италирске планове, детаље, надзор над грађевинама, затим радове извођачке над грађевинама које су оштећене бомбардовањем, процене вредности грађевина, процене райне штеђе, рад на валоризацији у*

Сл. 3. Ентеријер: Поп ур галерија у приземљу и гео галерије Архитектура на првом нивоу Културног центра Београда

вези са грађевинама.²⁰ Паралелно је радио и на теорији и покушајима изналажења законитости у стручном раду. Државни стручни испит је положио 1942. године, а 1943. је одведен на принудни рад у околину Београда, где је остао до бомбардовања 1944.²¹

После рата ступа на добровољни рад у III рејон НО Београда (рад на обнови града), а затим прелази у новоосновано Повереништво грађевина Србије, у Урбанистички одсек.²² Тамо ради на урбанистичком плану Лесковца 1944–1945. године, најтеже оштећеном граду у Србији, који је у рату претрпео огромна материјална разарања и људске жртве.²³ Године 1946. прелази у Урбанистички институт при Министарству грађевина НРС, где наставља израду плана Лесковца. Радио је на још неколико урбанистичких пројеката градова у Србији, трудећи се да план усклади са закључцима проучене привредне и саобраћајне структуре, као и с предвиђањем будућег развоја.²⁴

Од 1947. године наставник је на Архитектонском факултету у Београду. Био је тада једини асистент на тек реорганизованом факултету и радио је на три катедре:

за пројектовање, урбанизам и конструкције.²⁵ Као предавач на предмету *Основе пројектовања*, који се слуша на првој години, имао је велику одговорност да почетнике на студијама усмери ка упознавању са свим комплексностима архитектуре.²⁶ Изабран је за доцента 1954, а за ванредног професора 1959. године.²⁷ Бавио се урбанистичким проблемима, учествовао на бројним конкурсима, а своје пројектантско умеће и разумевање урбанизма показао је управо пројектујући зграду Дома штампе.

Да би се могло на прави начин приступити проучавању Дома штампе, требало би имати увид у Богојевићева интересовања, истраживања и делатности. Ово је избор изведених и неизведених радова и конкурсних пројеката архитектуре Ратомира Богојевића:²⁸

1. Пројекат Дома „Ибни Пајко“ у Скопљу (1937), трећа награда;²⁹
2. Хипотекарна банка у Скопљу, први откуп;³⁰
3. Министарство просвете у Београду (1938), откуп;³¹
4. Урбанистичко решење Врњачке Бање (1939–1940), са Н. Гавриловићем;³²

5. Палата биоскопа „Одеон“ у Краљице Наталије 45 у Београду (1939–1941), започета као здање Пензионог фонда за службенике, Р. Богојевић, Н. Богојевић, М. Ивацић;³³
6. Управа државних монопола (1939), Р. Богојевић, Н. Гавриловић, пета награда;
7. Ужи конкурс за зграду Дунавске банке (1940), четврта награда / први откуп;
8. Гробље палих Црвеноармејаца (1945), Р. Богојевић, М. Белобрк, М. Ђокић, конкурсни пројекат, прва награда;³⁴
9. Споменик палим партизанима, са урбанистичким решењем трга (1946);³⁵
10. Конкурс за зграду ЦК КПЈ на Новом Београду (1946), трећа награда;³⁶
11. Велики стадион у Београду (1946), откуп;³⁷
12. Генерални урбанистички план Лесковца (1947);³⁸
13. Предлог за решење саобраћајног чвора на Славији (1948);³⁹
14. Генерални урбанистички план Лесковца (1949), Р. Богојевић, Д. Момчиловић;⁴⁰
15. Урбанистичко решење стамбеног насеља ТЕ „Колубара“ у Великим Црљенима (1953), сарадник на пројекту арх. М. Познановић;⁴¹
16. Зграда предузећа „Каблар“ на средишњем тргу у Краљевицу (1953–1955);
17. Зграда Музеја града Београда – пројекат (1954),⁴² награда *ex aequo*, конкурс се односио на локацију *окрећница у Рајићевој*;⁴³
18. Административна зграда „Раде Кончар“, Загреб (1938);⁴⁴
19. Дом штампе у Београду (1957–1961);⁴⁵
20. Југословенски павиљон на изложби у Бриселу (1957), ужи конкурс;⁴⁶
21. Урбанистичко решење централне зоне Новог Београда (1958), конкурсно решење;⁴⁷
22. Народна банка на Тргу Републике у Београду (1959), конкурс;⁴⁸
23. Стамбена јединица суседства на Новом Београду (1959), конкурс;⁴⁹
24. Музеј револуције на Новом Београду (1961), конкурс;⁵⁰

Архитекта Ратомир Богојевић је био веома свестран и образован, готово ренесансни универзални стручњак⁵¹, стваралац али и мислилац, широке културе и знања, фантастичних пројекта и идеја, од којих много тога, нажалост, није реализовано. Поред пројектантског рада, готово свакодневно је записивао мисли, идеје, скице за учбенике, тезе, размишљања и ставове о архитектури, о струци, градовима, о законитостима у архитектури, а о овом последњем је објавио *Прилози у умачењу архитетиконске целине*.⁵² Права је реткост да

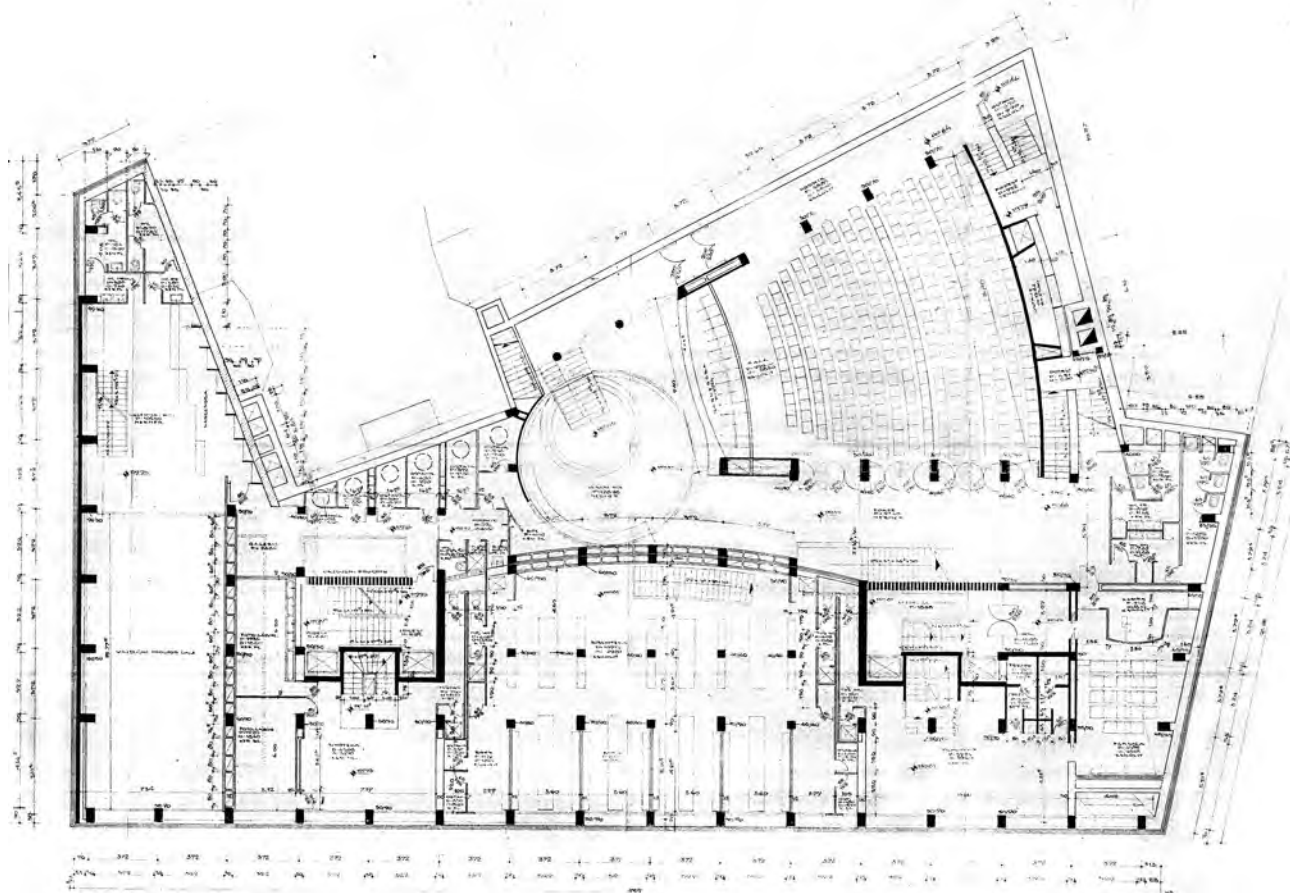
један човек буде и квалитетан пројектант, али и педагог и мислилац, а архитекта Ратомир Богојевић је у свему наведеном био изузетан.

Дом штампе у Београду подигнут је 1957–1961. године према пројекту архитектке Ратомира Богојевића (1912–1962), као савремена грађевина обликована у духу корбизијанске архитектуре. Налази се у Кнез Михаиловој улици бр. 6, Тргу републике бр. 5 и у Коларчевој улици бр. 2 и представља изузетно архитектонско и урбанистичко остварење, до тада невиђено у архитектури Београда. На конкурс 1957. године, ужем – позивном, пројекат Дома штампе (пуног назива „Моша Пијаде“), аутора Ратомира Богојевића, добио је прву награду. Пројектован је за потребе Културног центра Београда, односно Градске читаонице, као и за окупљања новинара, како би им пружио услове за стручно-друштвено ангажовање⁵³, те су главни инвеститори били Културни центар Београда и Савез новинара Југославије⁵⁴. Пројектни задатак потписују: Иван Митровић – за Савез новинара Југославије, а за Културни центар Београда – директорка Љиља Кушић.

Аутор пројекта архитекта Ратомир Богојевић имао је веома тежак задатак – да осмисли корпус, осмоспратне висине (с повученом деветом и десетом етажом), са основицом приближне размере 1:2 (33 према 60 метара)⁵⁵ и уклопи га на захтевној локацији, делу блока разрушеног током Другог светског рата. Истовремено, било је потребно да, урбанистички тако велику структуру, обликује применом савремених ликовних средстава, а ненаметљиво прилагоди затеченом стању централног градског трга. Архитекта Ратомир Богојевић је у томе успео. Висином и волуменом Дома штампе, пројектант је уважио архитектонске вредности околних грађевина, а визуелно и контекстуално се надовезао на наспрамне палате Риунионе и Спољнотрговинску комору, те тако *заокружује ансамбл репрезентативних градских палата*.⁵⁶ Због свега наведеног слободно се може сматрати да је Дом штампе један од најбољих примера савремене интерполације у историјској зони града.⁵⁷

Дом штампе има сутерен, приземље, осам спратова и повучене девети и десети ниво с великом кровном терасом, док се у унутрашњости блока налази простор коме се приступа из Коларчеве улице, а који је попут анекса припојен главном делу зграде и с њим чини нераскидиву целину. Том простору се приступа кроз пролаз касније саграђене зграде „Металпројекта“ (Коларчева 6), и он има сутерен и приземље, а у њему се налази биоскопска дворана.

Мајсторски обликована слободно третирана основа зграде Дома штампе, остварена одвајањем носећих стубова од преградних зидова, омогућила је формирање

Сл. 4. Основа суштерена

функционалног унутрашњег склопа, у којем су смештени различити културни, историјски и пословни садржаји.⁵⁸ Конструкција зграде је изведена армиранобетонским скелетним системом, таваница је ситноребраста, а конструкција над салама рамовска. Зидови су од шупље опеке, или одговарајућих и еквивалентних материјала.⁵⁹

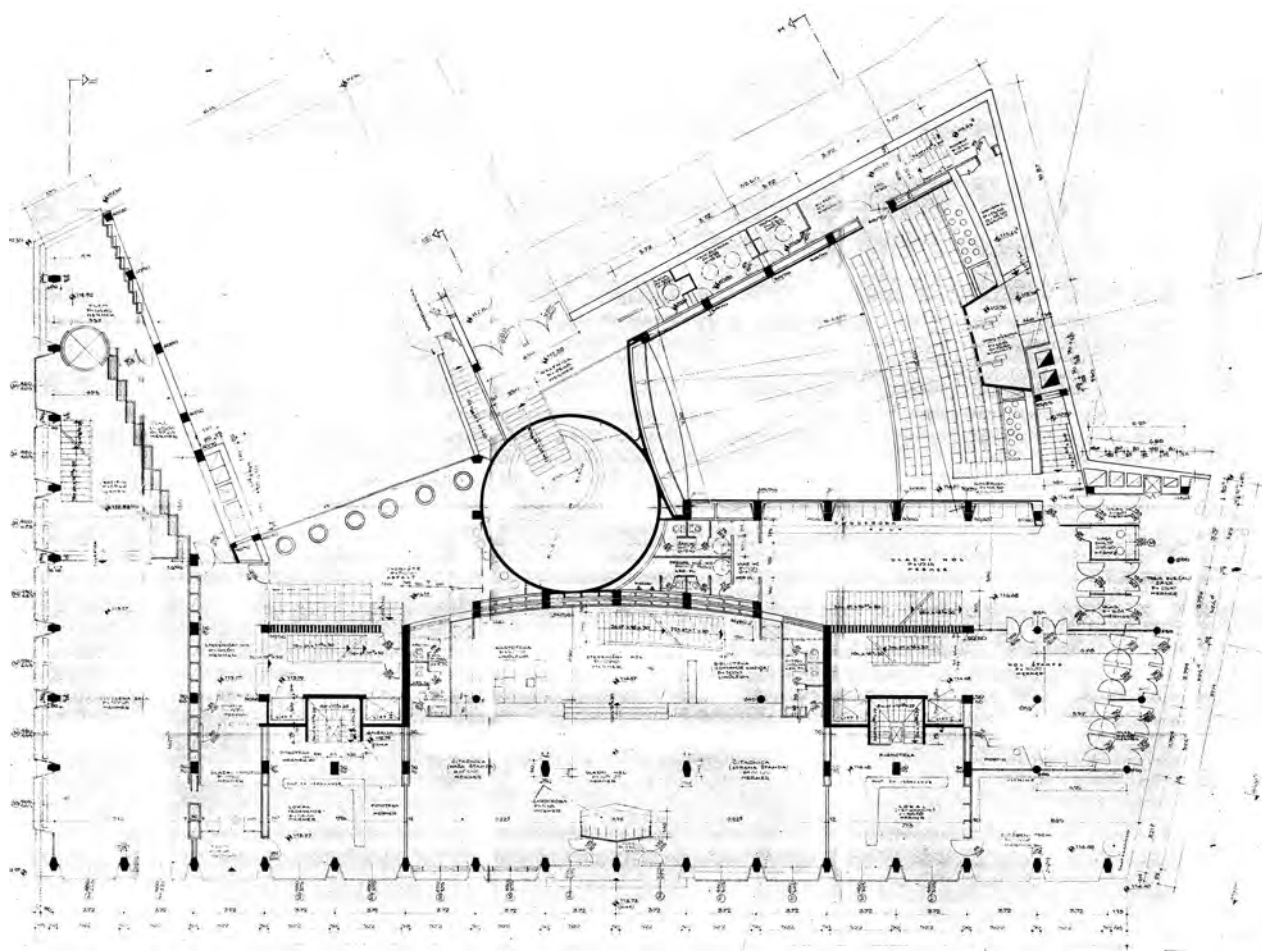
Зона приземља је благо повучена и транспарентна, а слободно прочеље је природна последица слободне основе у вертикалној равни. Први спрат је решен стакленим обрубом, а у зони другог спрата истичу се слободни стубови испред низа прозора. Од трећег до осмог спрата формиран је ниво јединственог корпуса зграде са фасадном површином и пета фасада са две повучене етажеске.

Фасада Дома штампе у Београду је компонована у модуларном систему прозора, чија размера и ритам стварају јединствену полихромност. Управо је прозор, његова размера, распоред окана и опрема, носилац композиције и архитекта Ратомир Богојевић је студији прозора посветио много времена и пажње.⁶⁰ С обзиром на то да је у време пројектовања наша индустрија нудила само стандардизоване прозоре, архитекта Богојевић се потрудио да дефинише читав низ параметара како би

добрио идеалан прозор са потребним осветљењем, засењивањем, несметаним и функционалним затварањем крила, затим заштитом од буке, планирајући и одржавање ових прозора.⁶¹ Ова разрада детаља, проучавање, студија, припрема, једна је од карактеристика Богојевићевог рада и његове особене личности.

Аутор Дома штампе је увео још један необичан детаљ на фасади – изнад самих прозора предвидео је црвенкасте камене греде *кецељице*. Овај несвакидашњи додаток у великој мери употпуњује експресивност и полихромiju фасадног платна и обогађује ликовне квалитете објекта. Горњи делови зграде су од вештачког камена, док приземље, први и други спрат имају камену облогу, за коју је употребљен камен *истиранка*.⁶² Ка Коларчевој улици, готово на самом углу објекта, изведени су балкони.

Употреба племенитих материјала је предвиђена и за делове ентеријера Дома штампе. Степеништа су у каменој облози, зидови у вештачком камену, холови, вестибили и подови су од природног камена, а сокл од вештачког. Видљиви делови стубова су обложени мермером, остале зидне површине су у вештачком камену, теранови или сличним племенитим малтерима.

Сл. 5. Основа приземља

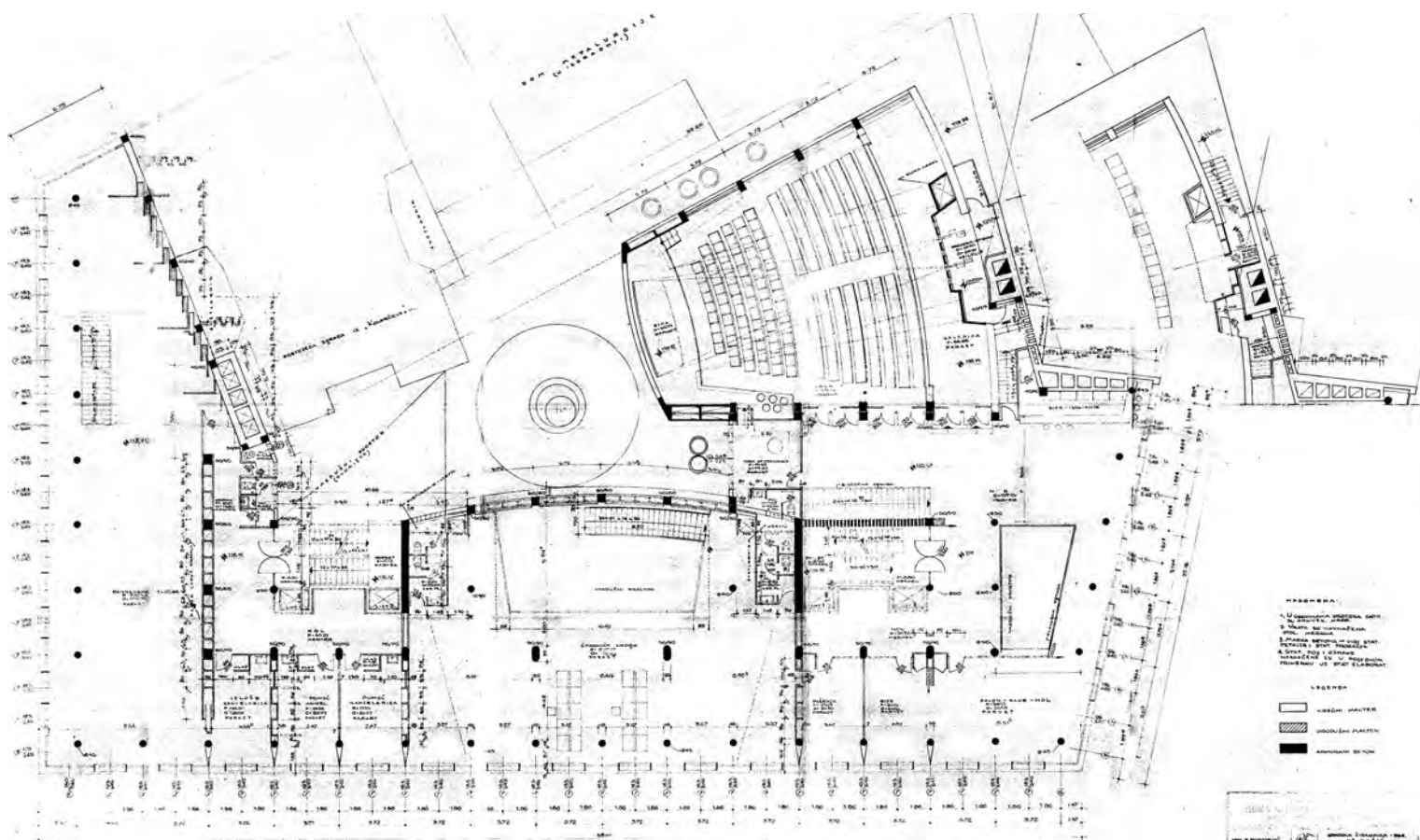
Како сазнајемо из Техничког описа пројекта, који се чува уз осталу документацију у архитектонском одељењу Музеја науке и технике, а који потписује архитекта Ратомир Богојевић, поставка зграде Дома штампе је извршена према регулационим основама Трга републике. Реконструкцијом некадашње Улице краља Алберта и Трга републике у пешачки плочник, сведене су колске везе на Коларчеву улицу и Кнез Михаилову, што је условило и одговарајуће улазне делове у зграду и поставку степеништа. Било је предвиђено да се око вертикалних комуникација групишу карактеристичне просторије: хотелски део са бироима страних агенција и административни део Дома штампе с културно-пропагандним центром. Између је требало да се налазе учионице курсева страних језика, институт штампе, сале за седнице, чекаонице, једна сала за мање скупове, као и ресторанске просторије с приручним кафе-холлом – читаоницом.

Такође, првобитним решењем су биле предвиђене сала за предавања и концерте и сала нон-стоп биоскопа, смештене у дворишном делу (у који се приступа кроз пролаз из Коларчеве улице), једна над другом, и

потпуно прилагођене облику парцеле и њеним постојећим котама. Доња кино-сала, која је и изведена, пружа се до новопроектване зграде „Металпројекта“; док је било осмишљено да горња сала због осветљења буде повучена. У делу према Тргу републике, у сутерену, на приземљу и првом спрату, требало је да буду изведене изложбене сале за текуће и тематске изложбе културно-пропагандног центра, као и сала бифеа.

Градска читаоница је заузимала средишњи део приземља са делом за читање штампе у приземљу, читаоницом књига на првом спрату и магацином у сутеренском делу. Угао приземља према Кнез Михаиловој улици и згради „Албанија“ искоришћен је као приступни део горњој сали и канцеларијским просторијама Дома штампе (улазни хол). Добро повезана са степенишним делом и клупским просторијама на спрату, била је предвиђена велика сала за скупове и приредбе, с могућношћу да се локализује од просторија Дома штампе, уколико су приредбе таквог карактера.

Занимљиво је био пројектован и изложбени простор, као систем повезаних просторија – доње у приземљу и

Сл. 6. Основа првој спрату

горње на спрату. Улазни делови би им били заједнички, а горња изложбена сала била би повезана с канцеларијским просторијама културно-пропагандног центра, уз који је пројектован хол који служи припремним пословима за ранжирање изложбе. Уз овај хол је предвиђена мала канцеларија.

Просторије културно-пропагандног центра – двадесет канцеларија, с малом библиотеком и читаоницом – требало је да буду смештене на другој етажи. Остали спратови, од трећег до шестог, припадали су Савезу новинара Југославије и на њима су били замишљени – канцеларије страних агенција, учионице, слушаонице за курсеве страних језика, институт штампе, архива документарног материјала и стране штампе, атеље за микрофилмовање, сале за стручне седнице и састанке, као и канцеларије Савеза новинара.

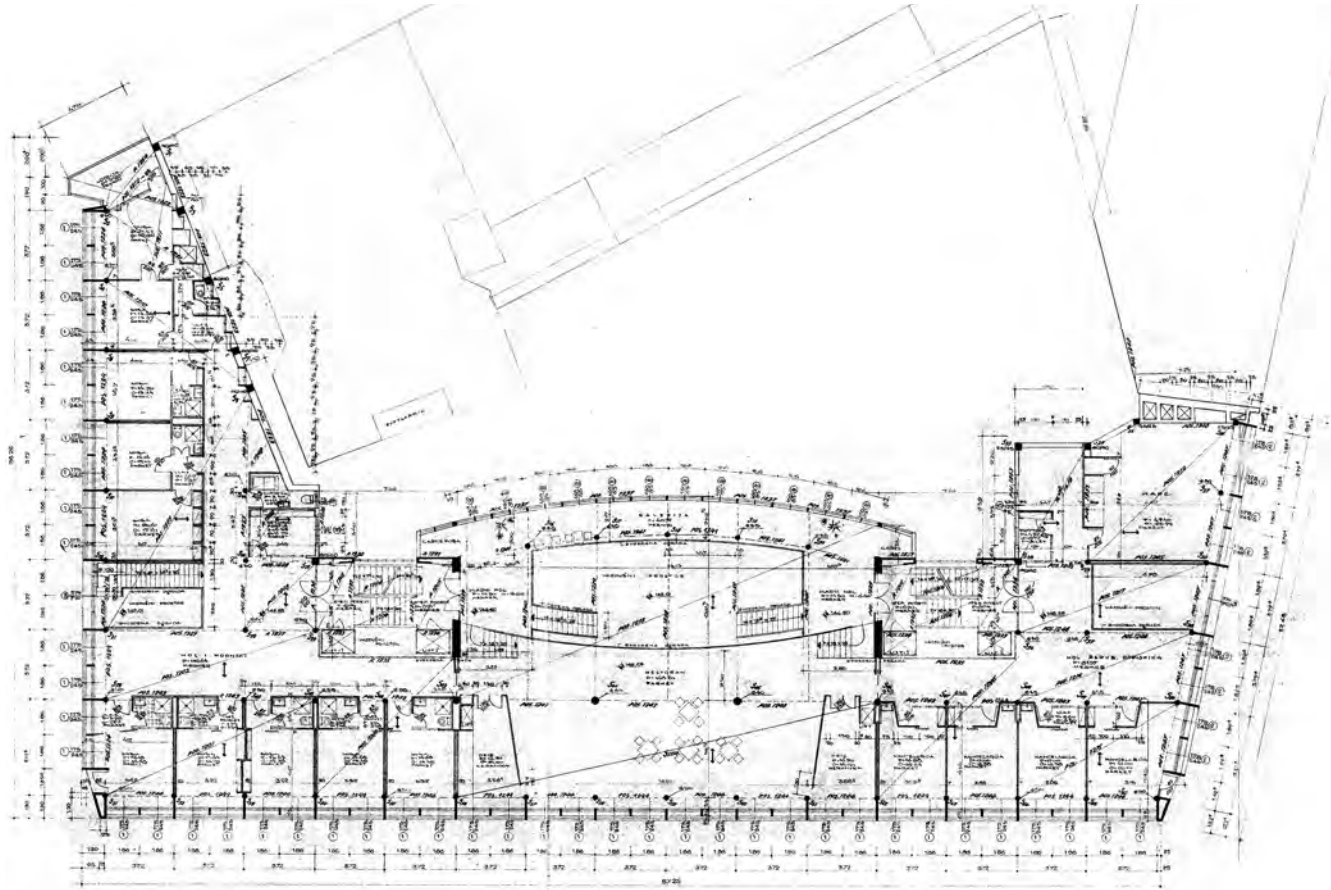
На седмој етажи је требало да се налази хотелски простор, са групом салона у средишњем делу и канцеларијама за републичка дописништва уз салоне. На осмом спрату су биле предвиђене гостињске собе и један апартман, ресторан – градска кафана с пратећим просторијама и, као и на етажи ниже, канцеларије за републичка дописништва.

На повученим етажама су пројектним задатком били предвиђени кухињски блок, блок за перионицу, као и тераса са станом домаћина.

Средства за почетак изградње Дома штампе требало је да обезбеде Народни одбор и Савез новинара Југославије. Током 1958. године очекивало се да ће се потребне финансије добити и од Савезног извршног већа, те да ће то задовољити изградњу објекта у 1958. и 1959. години. Међутим, од Савезног извршног већа није добијен предвиђени новац, па се као нови инвеститор појављује Дирекција за изградњу јавних објеката, која распродаје спратове и делове спратова новим корисницима.⁶³ Повећање броја корисника, који су омогућили изградњу објекта, која је била доведена у питање, довело је до распарчавања целине, рушења, адаптирања, мењања изворне замисли пројектанта, као и јединствене намене објекта. Укинута су сале, холови, галерије и салони, а добијени канцеларијски трактови.

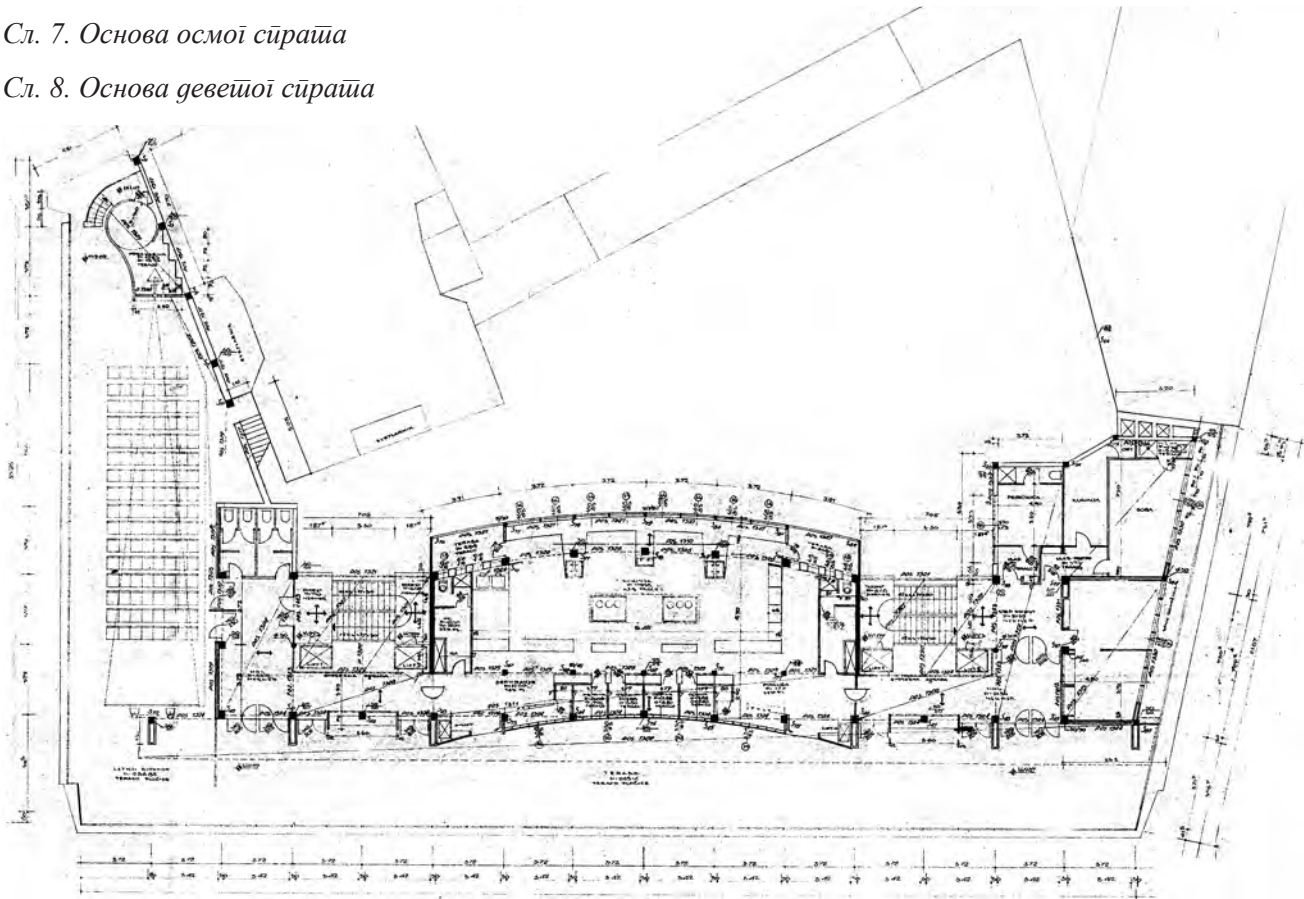
Данас је најлакше сагледати изворну идеју пројектанта, упркос изменама које је и тај простор доживео, у нивоу сутерена, приземља и дела првог спрата, који припадају Културном центру Београда, јер се у њима још увек, мада у назнакама, препознаје и осећа потреба

ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ДОМА ШТАМPE У БЕОГРАДУ

Сл. 7. Основа осмој сирајџа

Сл. 8. Основа деветој сирајџа

архитекте Богојевића за слободним и отвореним просторима. У сутерену се налазе: изложбени простор – галерија *Podroom*, магацинске просторије и ходници који повезују главни део зграде са дворишним, где су смештени биоскопска дворана (са кино-оператерском опремом која представља раритет) и фоаје биоскопа. Затим, део приземља оријентисан према Кнез Михаиловој улици у којем су – изложбени простор – Ликовна галерија и продајни простор – Беоизлог, те део према Палати Риунионе и Трговинској комори, у којем су галеријски *Pop up* простор с кафеом. И најзад, део првог спрата оријентисан као и приземље – са изложбеним простором – Артгет галеријом, у којој се организују и трибински програми, и канцеларијским простором. Савез новинара Србије, уместо првобитно предвиђених више етажа, има своје просторије у делу трећег спрата, са салом за прес-конференције, канцеларијама и бифеом. Уређење простора Савеза новинара пројектовали су архитекти Богуновић и Јањић, а просторије Културног центра Београда архитекта М. Белобрк. Ентеријер биоскопа дизајнирао је главни пројектант Ратомир Богојевић са сарадницима, а после његове смрти наставио га је архитекта Белобрк према изворној замисли.

Остали корисници зграде Дома штампе су „Дунав осигурање“, „Inex Edisan“, НП „Време“, Универзитет Унион – Рачунарски факултет, „Хлеб и кифле“, „Челична крила“, Оптика „Окулус“, Дечја играоница „Штрумпфови“, који заузимају само делове етажа или читаве спратове, од којих је сваки уређен у складу с потребама корисника.

Зграда Дома штампе није завршена за живота њеног пројектанта архитекте Ратомира Богојевића. Поред свих наведених измена током саме градње, грађевина је имала и ту несрећу да је са фасада, на којима је радове извело предузеће „Комграп“, веома брзо отпао један број мермерних плоча *исџранка*, којима су биле обложене, те су радови поновљени у другој материјализацији сличног колорита.

Дом штампе у Београду је дело велике урбанистичке и архитектонске вредности. Успешно савладана неправилна велика парцела, испуњен задатак сагледивости објекта с разних страна, уклапање с висинским

репером блока, палатом „Албанија“, а истовремено давање оквира Тргу републике са његове недефинисане стране, потврђују мајсторски осећај за урбанизам архитекте Богојевића. Дом штампе ће свакако остати битан параметар и сваке будуће урбанистичке композиције трга. С друге стране, уз још неколико остварења, пројекат Дома штампе се може сврстати међу аутентична архитектонска дела, која су назауостављиво покренула токове наше архитектуре и њену ширу афирмацију. Зграда Дома штампе представља сведочанство могућности и великог потенцијала архитекте Ратомира Богојевића. Упркос бројним интервенцијама, изворне вредности грађевине нису изгубљене, јер је аутор, захваљујући својој студиозности, најпре успео да прилагоди концепт потребама нових корисника, али истовремено и да својим знањем и вештином те њихове потребе, дугим разговорима и преговорима, ипак сведе на прихватљиву меру. Дакле, успео је да пронађе компромисно решење које је могло да задовољи обе стране.

Као архитектонско остварење архитекте Богојевића, Дом штампе, и поред измена, јасно дефинише ауторски концепт пројектанта. Наменски грађен за смештај Културног центра Београда и Савеза новинара, а који и данас имају своје просторије у овој згради, Дом штампе је дело изразитих културно-историјских вредности.

Будућност Дома штампе у Београду требало би планирати у правцу што је могуће ближег враћања на првобитну замисао архитекте Ратомира Богојевића, као и изворних инвеститора, док би данашњу, претежно комерцијалну намену објекта, која се намеће као неминовност времена – ваљало ставити у други план и радити на томе да се што више истакну њен културно-историјски и информативно-пропагандни карактер. Београд има веома мало квалитетних излагачких простора, те је тим пре потребно очувати и проширити постојеће.

Бојана Б. Ибрајтер Газибара,
историчар уметности
Завод за заштиту споменика културе града Београда
bojana.ibrajter-gazibara@beogradskonasledje.rs

НАПОМЕНЕ:

- 1] Vogojević 1963: 26.
- 2] О развоју Трга републике детаљно у: Павловић-Лончарски 1980; 1981; 2005.
- 3] Време када су Аустријанци приступили поновном утврђивању Београда по Ворбановом плану: *Исџо*.
- 4] Маневић: 80–84.
- 5] Зграда Народног музеја је утврђена за културно добро од великог значаја (Одлука, *Сл. гласник СРС*, бр. 14/79).
- 6] Кадијевић 2013.
- 7] Костић 2011: 29.
- 8] Зграда Спољнотрговинске коморе је саграђена 1961. године према пројекту познатог архитекте Иве Куртовића у сарадњи са арх. Горданом Шиљак. О згради више у: Милашиновић-Марић 2002: 29; Брдар 2011: 117–124.
- 9] Просен 2007: 95–116; Кадијевић 2008: 75–86.
- 10] *Тако су се у архитектуру увукле безличности, исџоси, безорнаменитости, безидејности, ња су се за социјализам смањале грађевине са малим фасадним израђеним без фасадне илустрације, без употребе боја, лукова и било каквих скућених грађевинских материјала. Чак и без лифта и инсталација грејања. Насијала је архитектура једноличних, углавном сивих, често депресивних полозидних зграда са заједничким именитељем: социјалистичка архитектура. Сиromaштво груштва иенерисало је сиromaштво духа: Mitrović 2009.*
- 11] Manević 1972: 28.
- 12] Mitrović 2009.
- 13] Manević 1972.
- 14] Martinović 1964: 4–6.
- 15] *Крују активних грађевина њоја раздобља припадају мање-више сва значајна имена њослијерајне архитектуре Београда и Србије као: Рајомир Богојевић, Иво Куртовић, Милорад Пантовић, Милорад Маџура, Владета Максимовић, Бранко Пејрић, Бојдан Иђајковић, Леон Кабиљо, Брајислав Стојановић, Никола Шерџер, Вито Врбанић, Нада Богојевић, Милица Шпејрић, Стјанко Мандић, Јованка Јефтановић, Радан Тришић, Драјан Гудовић, Никола Гавриловић, Димитрије Маринковић, Баја Сиујар, Косја Појовић, Михаило Јанковић и др. Martinović 1975a: 22.*
- 16] Vogojević-Bobić i Bobić i Kamilić 2012: 7–9.
- 17] Minić 1962: 47.
- 18] *Исџо*.
- 19] *Исџо*.
- 20] Vogojević-Bobić i Bobić i Kamilić 2012: 8.
- 21] *Нав. дело*: 7–9.
- 22] *Исџо*.
- 23] Кадијевић 1999.
- 24] Minić 1962: 47.
- 25] *Исџо*.
- 26] Kojić 1963: 5.
- 27] Minić 1962: 47.
- 28] Комплетан списак радова у: *Arhitektura urbanizam* 24: 33; Николић 1992: 62.
- 29] Vogojević-Bobić i Bobić i Kamilić 2012: 9.
- 30] *Исџо*.
- 31] *Исџо*.
- 32] Macura 1963: 7.
- 33] *Исџо*; Ковачевић 2012: 20.
- 34] Вукотић 1996: 30.
- 35] Vogojević-Bobić i Bobić i Kamilić 2012: 9.
- 36] *Исџо*.
- 37] *Исџо*.
- 38] Кадијевић 1999: 209–218.
- 39] Popović 1963: 13.
- 40] Кадијевић 1999: 213.
- 41] Minić 1963: 14.
- 42] Vogojević-Bobić i Bobić i Kamilić 2012: 9.
- 43] Ковачевић 2012: 21.
- 44] *Исџо*.
- 45] *Исџо*.
- 46] *Arhitektura urbanizam* 24: 33.
- 47] Vogojević-Bobić i Bobić i Kamilić 2012: 9.
- 48] *Исџо*.
- 49] *Исџо*.
- 50] *Исџо*.
- 51] Martinović 1975b.
- 52] Породица је објавила поменути сепарат из 1956. као репринт издање 2012.
- 53] Р. Трбојевић према: Бркић 1992: 168.
- 54] Богојевић, Н: извештај из новембра 1962. године, сачуван у документацији архитектонског одељења Музеја науке и технике бр. 631/112.
- 55] Бркић 1992: 164.
- 56] Милашиновић-Марић 2002: 31.
- 57] Ковачевић 2012: 20.
- 58] Милашиновић-Марић 2002: 31.
- 59] Из техничког описа који потписује архитекта Ратомир Богојевић, а који се чува у Музеју науке и технике.
- 60] Бркић 1992: 164.
- 61] *Исџо*.
- 62] Izveštaj komisije koju je sazvala Direkcija za izgradnju javnih objekata u Beogradu od 13. 2. 1963. god. pod br. 50/22.
- 63] Документ из априла 1970. године који се чува у Музеју науке и технике.

ЛИТЕРАТУРА:

- Bogojević, R. (1963), Opsesija u stvaralačkom radu, *Arhitektura urbanizam* 24 (Beograd): 26.
- Bogojević-Bobić, M. i Bobić, Đ. i Kamilić, V. (prir.) (2012), *Neistkano predivo* : Arhitekta Ratomir Bogojević, Beograd: Orion Art.
- Брдар, В. (2011), *Иво Курјивовић*, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда.
- Бркић, А. (1992), *Зграда 'Дом шћамје'*: Београд: Ратомир Богојевић. Година 1957, у: Знакови у камену : Српска модерна архитектура 1930–1980, Београд: Савез архитектата Србије: 164–169.
- Вукотић, М. (1996), *Архијекција Момчило Белобрк*, Београд: Републички завод за заштиту споменика културе: 30.
- Кадијевић, А. (1999), Лесковац у урбанистичком извештају архитектате Ратомира Богојевића из 1953. године, *Лесковачки зборник XXXIX* (Лесковац): 209–218.
- Кадијевић, А. (2008), О соцреализму у београдској архитектури и његовим опречним тумачењима, *Наслеђе IX* (Београд): 75–86.
- Кадијевић, А. (2013), *Маринализоване рејер сћарој градској језіра Београда: Палаћа 'Реуниона' на Трју Рејублице*, у: Зборник радова са Конференције „Стара градска језгра и историјске урбане целине. Проблеми и могућности очувања и управљања“ [ДВД], Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда.
- Ковачевић, Б. (2012), Стогодишњица од рођења и педесетогодишњица од смрти Ратомира Богојевића, *Архијектура* 174 (Београд): 20.
- Којић, В. (1963), Arh. Ratomir Bogojević – profesor, *Arhitektura urbanizam* 17 (Beograd): 5.
- Костић, Б. (2011), *Ново гробље у Београду* : Отворено сведочанство историје – поводом 125 година од оснивања, Београд: ЈКП „Погребне услуге“.
- Manević, Z. (1972), *Dubrovačko savetovanje*, у: Srpska arhitektura 1900–1970, Beograd: Muzej savremene umetnosti: 28.
- Маневић, З., *Град и шћрови*: 80–84.
- Martinović, U. (1964), Naša savremena arhitektura, *Arhitektura urbanizam* 26 (Beograd): 4–6. Martinović, U. (1975a), Suvremenici: Bogojević – Kurtović, *Čovjek i prostor* 6 (Zagreb): 22–25.
- Martinović, U. (1975b), Ratomir Bogojević, arhitekt, *Urbanizam Beograda* 31 (Beograd): 25.
- Macura, M. (1963), Delo, čovek i vreme (Retrospekcija Rate Bogojevića), *Arhitektura urbanizam* 24 (Beograd): 7.
- Милашиновић-Марић, Д. (2002), *Вогич кроз модерну архијектуру Београда*, Београд: Друштво архитектата Београда.
- Minić, O. (1962), Ratomir Bogojević, *Arhitektura urbanizam* 17 (Beograd): 47, 52.
- Minić, O. (1963), Stambeno naselje TE „Kolubara“, *Arhitektura urbanizam* 24, (Beograd): 14–17.
- Mitrović, M. (2009), *intervju za DaNS od 28. septembra 2009*. [internet], dostupno na http://www.dans.org.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=151&Itemid=51 [10. 2. 2014]
- Николић, П. (1992), *Порогица Крсје и Насје Панић*, Београд: Павле Николић: 58–61.
- Popović, Z. B. (1963), Rekonstrukcija Slavije, *Arhitektura urbanizam* 24 (Beograd): 13.
- Просен, М. (2007), О соцреализму у архитектури и његовој појави у Србији, *Наслеђе VIII* (Београд): 95–116.
- Hronološki prikaz celokupne arhitektonske delatnosti Ratomira Bogojevića (1937–1962) (1963), *Arhitektura urbanizam* 24 (Beograd): 33.

Извори:

- Павловић-Лончарски (1980), *Конзервајторски услови за ДУП Трје Рејублице*, Документација ЗЗСКГБ.
- Павловић-Лончарски (1981), *Елабораји конзервајторских услова, археолоија Трје Рејублице*, Документација ЗЗСКГБ.
- Павловић-Лончарски (2005), *Трје Рејублице, предлој за израду урбанисћичкој ѿлана*, Документација ЗЗСКГБ.

Summary: BOJANA IBRAJTER GAZIBARA

A CONTRIBUTION TO THE STUDY OF THE PRESS CENTRE BUILDING IN BELGRADE

The Press Centre building at 6 Knez Mihailova Street, 5 Trg Republike and 2 Kolarčeva Street in Belgrade is a remarkable work of architectural and urban design which had no precedent in the architecture of the capital city. Its designer, Ratimir Bogojević (1912–1962), a member of the post-WWII generation of Belgrade architects, was a versatile and broadly educated man, virtually a renaissance universal man of many skills, fantastic projects and ideas, of which only few were executed. His design for the Press Centre building was awarded first prize at a competition launched in 1957. As it was intended to house the Belgrade Cultural Centre and as a meeting place for journalists, most of the construction costs were to be covered by the Cultural Centre and the Union of Journalists of Yugoslavia. Since they failed to provide all the necessary funds, the Public Buildings Construction Agency stepped in, selling entire storeys and parts of storeys to other users, which led to modifications to the designer's original idea and the building's original purpose.

Architect Ratimir Bogojević had a difficult task to design an eight-storey building (with a ninth and tenth floors set back) and to make it fit the lot inside the part of a block destroyed in the Second World War. At the same time, this large structure was to be visually modern and to fit into the central city square as it was at the time. Bogojević did an excellent job and today the Press Centre building is one of the most successful cases of interpolating contemporary architecture into the historic core of the city.

Despite subsequent alterations, the original idea of the design can best be captured from the semi-basement, ground-floor and first-floor levels, the space now housing the Belgrade Cultural Centre, because it still gives a clear hint of the architect's taste for free and open spaces. The Union of Journalists of Serbia, instead of several floors as originally intended, occupies a portion of the third floor, with a press conference room, offices and a cafe.

The Press Centre building has architectural and urban design merit. The successfully tamed large and irregular lot, the building's visual accessibility from different sides, its respect for the height benchmark of the block, the Albania building, while providing a boundary to the square from its undefined side, testify to the architect's refined feeling for shaping urban settings. The Press Centre building will no doubt remain an unavoidable reference point in any urban design for the square in the future. As architect Bogojević's architectural work which defines his original approach to design despite subsequent alterations, the Press Centre building is a piece of authorial architecture. Purpose-built for the Belgrade Cultural Centre and the Union of Journalists, both still housed in it, it has cultural and historical value, and is currently in the process of being designated as a cultural heritage building.

ILLUSTRATIONS

Fig. 1 Press Centre building, view from Knez Mihailova St.
(photo by S. Negovanović 2013)

Fig. 2 Press Centre building, view from Trg Republike Square
(photo by S. Negovanović 2013)

Fig. 3 Interior: Pop Up Gallery on the ground floor and part of Artget
Gallery on the first level of Belgrade Cultural Centre

Fig. 4 Semi-basement plan

Fig. 5 Ground-floor plan

Fig. 6 First-floor plan

Fig. 7 Eighth-floor plan

Fig. 8 Ninth-floor plan